

İktisat Sosyolojisi: İktisadi Davranışlara Sosyolojik Bir Bakış Economic Sociology: A Sociological Perspective on Economic Behaviors İsmail KİTAPCI

Dr., Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, i.kitapci@yahoo.com.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 12 Haziran 2018

Düzeltilme Geliş 24 Ağustos 2018

Kabul 27 Ağustos 2018

Anahtar Kelimeler:

İktisat Sosyolojisi, İktisadi Davranış,
Neoklasik İktisat

© 2018 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

İktisat sosyolojisi iktisadi davranışlara sosyolojik bir bakış açısı getirmektedir. Aynı zamanda iktisat sosyolojisinin çok disiplinli özelliği iktisadi davranışların analiz edilmesinde rasyonel olmayan unsurların da incelenmesini sağlamaktadır. İktisat sosyolojisi neoklasik iktisadın soyut ve normatif modellemelerine karşı bütünsel, tarihsel ve karşılaştırmalı bir yaklaşım getirmektedir. Bu çalışmada klasik iktisat sosyolojisinden yeni iktisat sosyolojisine geline süreç tarihsel bir perspektiften ve neoklasik iktisat eleştirisiyle anlatılmaktadır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 12 June 2018

Received in revised form 24

August 2018

Accepted 27 August 2018

Keywords:

Economic Sociology, Economic
Behavior, Neoclassical Economics

ABSTRACT

The economic sociology brings a sociological perspective to economic behaviors. At the same time, the multidisciplinary feature of the economic sociology enables the study of non-rational elements in the analysis of economic behavior. The economic sociology brings a holistic, historical and comparative approach to abstract and normative modeling of neoclassical economics. In this study, the process from classical economic sociology to the new economic sociology is explained with a historical perspective and neoclassical economics critique.

GİRİŞ

İktisat sosyolojisi Neoklasik iktisadi modelin aşırı matematiksel, soyutlamalara ve rasyoneliteye dayalı metodolojik bireyselci yaklaşımına karşı iktisadi davranışların sosyal, kültürel ve siyasal hayattan ayrı düşünülmeceğini ifade eden bütünselci bir yaklaşımı savunmaktadır. İktisat sosyolojisine göre insanların iktisadi değişim süreçleri içerisinde toplumdan soyutlanmış bir şekilde davranmaları mümkün değildir. Çünkü iktisadi olaylar farklı ülkelerde mekan ve zamana göre farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla iktisat sosyolojisi yaklaşımı iktisadi analizlerin hem statik hem de dinamik olması gerektiğini belirterek kültür, değer ve sosyal normlar gibi karmaşık unsurların iktisadi hayata etkilerinin araştırılması gerektiğini ifade etmektedir. Böylelikle iktisat bir doğa bilimi olmaktan kurtularak gerçek, sosyal ve kültürel bir bilim niteliğine dönüşecektir.

Klasik anlamda iktisat sosyolojisinin 19. yüzyılda Max Weber ve Emile Durkheim'in çalışmalarıyla başladığı söylenebilir. Buna karşın iktisat sosyolojisi disiplininin günümüze kadar çizgisel bir doğrultuda ilerlemediği görülmektedir. Zaman zaman iktisat ve sosyoloji arasındaki mesafelerin açıldığı veya kapandığı dönemler olmuştur. Özellikle 1890-1920 yılları arasında Alman Tarihçi Okul'un çalışmalarıyla iktisat ve sosyolojisi arasındaki mesafeler azalırken; 1930-1970 yılları arasındaki 'Robbins ve Parsons Uzlaşması' ile her iki disiplin de kendi alanlarına çekilmişlerdir. Buna karşın 1980 sonrasında Granovetter'in öncülüğünde yapılan çalışmalarla iktisat sosyolojisi yeni bir ivme kazanmıştır.

Bu çalışmada ilk olarak iktisat ve sosyoloji disiplinlerinin bir sentezi olarak iktisat sosyolojisi hakkında bilgiler verilerek iktisat sosyolojisinin Neoklasik iktisattan ayrılan yönleri belirtilmektedir. Daha sonrasında ise geçmişten günümüze iktisat sosyolojisi yaklaşımının hangi aşamalardan geçerek günümüze nasıl ulaştığı anlatılmaya çalışılmaktadır.

1. İktisat ve Sosyolojinin Bir Sentezi Olarak İktisat Sosyolojisi

'Sadece iktisat bilen iyi bir iktisatçı olamaz'

John Stuart Mill

İktisat sosyolojisi, iktisadi yaşamın daha geniş bir sosyal yapıya gömülü olduğunu savunarak iktisadi olgulara sosyolojik bir bakış açısı uygulayan bir bilim dalı olarak ifade edilebilir (Smelser ve Swedberg, 2005: 3; Swedberg, 2006: 2). Aynı zamanda iktisat sosyolojisi, toplumsal açıdan iktisadi davranışları, süreçleri ve yapıları bağlamsallaştırmaya yönelik geniş tabanlı bir çaba olarak da ifade edilebilir. İktisat sosyologları farklı teorileri ve metodolojileri kullanırken, iktisadi olguların onları şekillendiren sosyal mekanizmalarla ilgili olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmektedirler. Bu uygulamalar, kültürü, kurumları, politik yapıları ve sosyal ağları içermektedir¹ (Talmud, 2013: 1).

İktisat sosyolojisi, İngiliz ve Fransız pozitivistlerinin aşırı nesnelci ve teorik genelleme çabası nedeniyle farklılıklara önem vermeyen yaklaşımı ile Alman romantizminin aşırı öznelci ve kültürel farklılıkları herhangi bir teorik genelleme yapmaya izin vermeyecek ölçüde öne çıkartan tarihselci yaklaşımı dışında bir 'üçüncü yol' olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, iktisat sosyolojisi alanında, kavramsal ve ampirik öncü çalışmaları yapmış olan Max Weber, Werner Sombart ve Georg Simmel'in eserlerinde hem Alman tarihselciliğinin etkileri hem de Alman tarihselciliğinde rastlanmayan bir teorik genelleme çabası söz konusudur (Özatalay, 2014: 32; Trigilia, 2002, 39-40).

¹ Mill'in ifadesiyle 'İktisatçıdan başka hiçbir şey olmayan birisinin iyi bir iktisatçı olması pek mümkün değildir.' Birbirlerini etkileyen ve birbirlerinden etkilenen sosyal olgular ayrı ayrı doğru olarak anlaşılabilirler. Bu durum toplumun maddi ve üretimle ilgili olgularının yararlı genellemelere konu olamayacaklarını göstermez. Sadece bu genellemelerin mutlaka belirli bir uygarlık şekline ve sosyal ilerlemenin belirli bir aşamasına özgü ve göreceli olmalarını gerektirir (Buğra, 2015: 132, 133).

İktisat sosyolojisi kavramı ilk defa İngiliz iktisatçı Jevons tarafından 1879 yılında kullanılmıştır. Kavram daha sonra 1890-1920 döneminde Durkheim ve Weber'in eserlerinde kullanılmıştır. Klasik iktisat sosyolojisi anlamında Durkheim'in 'Toplumsal İşbölümü' (1893), Simmel'in 'Paranın Felsefesi' (1900) ve Weber'in 'Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu' (1905) ve 'Ekonomi ve Toplum' (1922) adlı eserleri örnek verilebilir. Aynı zamanda Polanyi'nin ilk olarak 1944 yılında yayınlanan ünlü eseri 'Büyük Dönüşüm' (Great Transformation) klasik iktisat sosyolojisinin başyapıtlarından birini oluşturmaktadır (Swedberg, 2003: 5, 6). İktisat sosyolojisine ilişkin bu çalışmaların altyapısının oluşmasında Auguste Comte'un önemli bir etkisinden bahsedilebilir. Comte toplumsal olayların bir bütün olması nedeniyle birbirlerinden ayrı olarak incelenemeyeceğini ileri sürmüştür; çağdaş iktisadi olayların analizi yapılırken hem mevcut hem de geçmişteki entelektüel, ahlaki ve politik gelişmelerin hesaba katılması gerektiğini belirtmiştir. Bu sürecin bir devamı olarak da 19. yüzyılın sonunda Emile Durkheim ve Max Weber gibi sosyologlar Comte'un bu eleştirisi üzerinden iktisat sosyolojisi yaklaşımını önermişlerdir (Smelser ve Swedberg, 2005: 7- 8; Baş Dinar, 2015: 30, 31).

Geçmişten günümüze kadar gelinen süreçte iktisat sosyolojisine ilişkin araştırmalar yapan çok sayıda düşünürün olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında iktisat sosyolojisi klasik ve modern (yeni) iktisat sosyolojisi olmak üzere iki farklı açıdan değerlendirilebilir. Adam Smith (1723-1790), Alexis de Tocqueville (1805-1859), Karl Marx (1818-1883), Emile Durkheim (1858-1917), Max Weber (1864-1920), Georg Simmel (1858-1918), Joseph Schumpeter (1883-1950), Werner Sombart (1863-1941), Karl Polanyi (1886-1964) ve Talcott Parsons (1902-1979), Neil J. Smelser (1930-2017) klasik iktisat sosyolojisi alanına katkı yapan isimler olarak ifade edilebilir. 1980'li yıllardan sonra ise öncülüğünü Mark Granovetter ve Richard Swedberg'in yaptığı modern ya da yeni iktisat sosyolojisi geleneğinin ortaya çıktığı görülmektedir (Smelser ve Swedberg, 2005: 3).

Artık günümüzde iktisat ve sosyoloji arasındaki sınırların azaldığı aksine işbirliğinin arttığı görülmektedir. Bu noktada sosyologlar giderek daha çok çevrelere ve piyasalara odaklanırken diğer taraftan gelir eşitsizliği, suç, aile ve normlar gibi konular ise iktisatçılar ve sosyologlar arasında karşılıklı olarak ilgi çekici konuları oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında iktisat ve sosyoloji arasındaki sınırları aşmaya yönelik çabalar hem iktisat hem de toplum hakkındaki anlayışların geliştirilmesinde önemli roller oynayabilir (Kalleberg, 1995: 1215, 1216). İktisat sosyolojisi, iktisat biliminin sınırlarını genişleterek bireylerin, hane halklarının, kurumların, piyasaların davranışlarını anlama yeteneğine zenginlik katmıştır. İktisat sosyolojisi mikro düzeyde, kişilerarası ilişkilerin çeşitli iktisadi süreçleri yapılandırırken nasıl önemli bir rol oynadığını ortaya çıkarmaktadır. Meso düzeyde ise yerleşik endüstrilerin, yaşamı daha öngörülebilir hale getirmek ve üretim, rekabet ve değişim ile ilgili sorunlara aracılık etmek için resmi ve gayri resmi kural sistemlerini açıklamaktadır. Makro düzeyde ise devlet yasalarındaki ve ulusal kültürlerdeki tarihsel farklılıkların, farklı verimlilik kavramları ile farklı kapitalizm biçimlerini nasıl beslediğini ortaya koymaktadır (Fligstein ve Dioun, 2015: 71).

İktisat sosyolojisi; iktisadi olay, olgu ve çıkarları, teknolojiye dayalı sosyal örgütlenme ve ilişkiler ağı içinde inceleyen bir bilim olarak nitelendirilebilir. Çünkü iktisadi olay ve çıkar ilişkileri ile sosyal ilişkilerin oluştuğu ortamın şekillenmesi, teknolojik süreçlerle ilişkilidir. Örneğin, tarım, sanayi ve bilgi toplumu gibi farklı toplum yapıları içinde, farklı iktisadi çıkar ve farklı sosyal ilişki ağları teknoloji vasıtasıyla şekillenmiştir. Bu noktada tarım toplumunun geleneksel teknolojileri, kapalı ev ekonomisi ve bağımlı sosyal ilişkilerle bütünleşmektedir. Buna karşın, sanayi toplumunda, üretici ve tüketici olarak, iktisadi çıkar arayışındaki bağımsız insan ilişkileri ve davranışları; mekanik-rasyonel modeller ve ortamlar içinde şekillenmiştir. Dolayısıyla Alvin Toffler'in üçüncü dalga olarak belirttiği günümüzün bilgi toplumunun yenilikçi ve fark yaratıcı iktisadi olay ve çıkar ilişkileri, ağ sistemine dayalı kuantum düşüncesinin çoklu etkileşim ve sinerjik ortamlarını esas almaktadır. Böylece, iktisat ve toplum ilişkilerini birbirinden kopuk olarak gören yerleşik iktisat ve genel sosyoloji yerine; her ikisinin sentezi olan iktisat sosyolojisi, yeni bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır (Erkan, 2013: 4).

1.1. İktisat Sosyolojisinin Çok Disiplinli Yapısı

İktisat sosyolojisinin en önemli fonksiyonlarından biri sosyal bilimlerde çok disiplinli bir anlayışla hareket etmesidir. Bu noktada iktisat sosyolojisi yaklaşımı iktisat, sosyoloji, politika ve kültür ile çok yakın ilişkilidir. Dolayısıyla toplumların günlük yaşantısını görece yüzyıllar boyunca belirleyen bu dört unsur dört silindirli bir motor izlenimi vermektedir. Bu noktada bir motorun çalışmasındaki dış etkenler (hava durumu ve yol) önemli bir yere sahip olduğu gibi motorun çalışma durumu ve sürücünün yeterli deneyimi olup olmaması belirleyici unsurdur. Öyle ki dünyanın en iyi aracı bile sürmeyi bilmeyen bir insanın elinde yerinden bile kımıldayamaz. Dolayısıyla toplumlar bir makineye benzetilemez. Toplumların bir makineyi ateşler gibi kontak anahtarlarını gelip çevirecek bir sürücüye ihtiyaçları yoktur. Bu işi kendiliklerinden çözebilmektedirler. Bu noktada insanların zihinsel ve bilişsel anlamda gelişimlerini sağlayan en önemli şey karşılıklı iletişim ve etkileşimdir. Ancak günümüze kadar toplumlar bu dört silindir denilen iktisadi-sosyolojik-politik-kültürel arasında doğru bir dengeyi kurmayı bir türlü başaramamışlardır. Kusursuz bir denge olabilseydi onu değiştirmeleri için bir neden kalmazdı. Bu düzenlerde silindirlerin çalışma biçiminin genellikle uyumsuz olduğu söylenebilir. Çünkü toplumsal ihtiyaçlar içinde bulunan duruma göre örneğin iktisadi olanı ön plana çıkardığında iktisat ve toplumsal silindiri aşırı hızla çalışmakta buna karşın politika ve kültür silindirleri onları aynı hızda takip edememektedir. Farklı durumlarda politik, sosyal ve kültürel olan ön plana çıkabilmekte ve o zaman da iktisadi olan diğerlerini takip edememektedir. Bu noktada önemli olan motor tasarımının sağlıklı ya da doğru olup olmadığıdır. Tarihsel süreçlere bakıldığında çeşitli motor (arkaik toplumlar, armağan toplumları, feodalite, burjuvazi ve kapitalizm, sosyalizm, komünizm vb) biçimleriyle karşılaşmaktadır. Ancak bugüne kadar uyumlu bir çalışma düzeni kuramaları için eskimiş ve yok olmaya mahkum olmuşlardır. Buradaki sorunun dengesiz çalışma biçiminden kaynaklandığı görülmektedir. Dolayısıyla bu dört unsur iktisat, sosyoloji, politika ve kültür tek bir (uyumlu) görünüm sunabildikleri ölçüde onları birbirlerinden ayırmlayabilmek mümkün olabilmektedir (Adanır, 2015: 168, 169). Bu açıdan bakıldığında iktisat sosyolojisinin topluma katkı sağlayabilmesi için iktisadi süreçlerin şekillenmesinde rol oynayan birçok bileşenle etkileşim halinde olması gerekmektedir. Böylelikle iktisadi, sosyal, politik ve kültürel sorunların çözümü daha da kolaylaşacaktır.

İktisat sosyolojisi disiplininin daha iyi anlaşılabilmesi için iktisadi antropoloji, iktisat tarihi ve iktisat teorisi ile olan bağlantılarına da bakmak yararlı olabilir. Örneğin, iktisat sosyolojisi, modernliğin mirası ve yaşam alanlarının farklılaşmasıyla öncelikle Weber olmak üzere iktisadi daha geniş bir bütünün özerk bir parçası olarak görmekte ve sonuç olarak toplumsal süreçler ve kurumlara gömülü (yerleşik) iktisadi eylemleri konu almaktadır. Buna karşın antropolojinin bir alt alanı olan iktisadi antropolojide ise bu yerleşiklik analitik başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, iktisadi antropolojinin konusu en geniş anlamda iktisadi yaşam olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle insanların kendi ürettiği ve tükettiği tüm faaliyetler bu kapsamda değerlendirilebilir. Daha somut olarak; insan doğası, metodolojik sorunlar, farklı dolaşım biçimleri (metalar, takas, hediyeler), tüketim, para ve kültürel değerlerin oluşturulması gibi konular bu kapsamda değerlendirilebilir (Aspers vd. 2007: 3).

İktisat sosyolojisinin iktisat tarihi ile olan bağlantısına bakıldığında ise; iktisat tarihinin geleneksel olarak geçmişe odaklandığı ve belgesel analizlerden yararlandığı ve somut olguları örneğin belirli bir ülkenin ya da bölgenin sanayileşme sürecini yeniden yapılandırmayı amaçlayan özel bir yönelime sahip olduğu görülmektedir. İktisat tarihi; antropoloji ve iktisat sosyolojisinin aksine, açık teorik genellemeleri çok sınırlı bir şekilde kullanmaktadır. Aynı zamanda iktisat tarihçisinin, çalışılan olgular arasındaki nedensel bağlantılar hakkındaki teorik hipotezleri kullanması gerektiği unutulmamalıdır. Antropolog ya da iktisat sosyoloğunun aksine, bu tartışmalar iktisat tarihinde genellikle örtük olarak kalmaktadır. Bunlar ne formelleştirilmekte, ne de soruşturma nesnesinden bağımsız olarak tartışılmaktadır. Fakat bu durumun az da olsa istisnası bulunabilir. Özellikle son yıllarda giderek artan sayıda iktisat tarihçisinin çalışmalarında sosyologların ve iktisadi antropologların araç ve hipotezlerini kullandıkları görülmektedir. Diğer taraftan iktisat sosyolojisi iktisat tarihine göre daha genelleştirici bir yaklaşım benimsemeye eğilimlidir.

Örneğin, kapitalist gelişmeyi teşvik eden kültürel koşullar, ya da sanayileşme ile sosyal çatışma arasındaki ilişki ya da iktisadi yapı ile kentleşme arasındaki ilişki gibi iktisadi ve iktisadi olmayan olgular arasındaki ilişkiler hakkındaki kuramsal genellemeler üzerinde durmayı amaçlamaktadır (Trigilia, 2002: 7).

Diğer taraftan iktisat sosyolojisinin bağlantılı olduğu bir diğer disiplin ise iktisat teorisi. Bu konuda Schumpeter'in fikirlerinden yararlanılabilir. Schumpeter'a göre piyasa mekanizması gibi herhangi bir veri durum içerisinde kurumların işlemlerini sağlayan iktisadi mekanizmaları tanımlamak iktisat teorisinin ilgi alanında iken; hükümet, mülkiyet, özel girişim gibi kurumların iktisadi açıdan tanımlanması ve yorumlanması iktisat sosyolojisinin alanı kapsamındadır. İktisat sosyolojisi ile eylemler, güdüler, ve isteklerin yanı sıra hükümet, miras, sözleşme vb. kurumlar da iktisadi analiz kapsamına alınmıştır. Dolayısıyla hem statik hem de dinamik analiz kullanılmaktadır (Baş Dinar, 2017: 144, 146). Buna karşın iktisat teorisyenleri analiz birimi olarak bireyi kullandıkları için sık sık insan davranışlarını toplumsal ve kültürel olarak belirleyen etkenlerin rolünü ihmal etmekte suçlanmaktadır². Bu noktada iktisatçıların bütüncül sonuçları bireysel kararlara dayandırmayı tercih etmeleri yönetsel bireysellik olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre kültürel pratikler ve toplumsal normlar belirli tüketim ve davranış kategorilerinin değerini belirlemede ve diğer kategorileri dışlamaktadır. Bu pratikler ve normlar tüketim ve istihdam gibi iktisadi kararlar söz konusu olduğunda bile sıklıkla belirleyici rol oynamaktadır. Bu düşünce çizgisine göre iktisatçıların tek tek hanelerin ya da yatırımcıların yaptığı tercihlere yönelik takıntısı tercihlerin ve davranış örüntülerinin toplumsal olarak oluştuğu ya da toplumsal yapı tarafından bireylere yüklendiği gerçeğini gözlerden saklamaktadır (Rodrik, 2016: 166, 167).

1.2. İktisat Sosyolojisinin Konusu ve Kapsamı

İktisat sosyolojisi, modernleşme sürecini inceleyen önemli bir gelenek olmasına rağmen, araştırmanın esas konusu çağdaş toplumdur. Kullanılan araçlar belgesel analiz olma özelliği taşımakta ve her şeyden önce çağdaş toplumların çalışmasında, nicel olarak da analiz edilebilen mülakatlara ya da doğrudan bilgi toplamaya dayalı ampirik araştırmalardan oluşmaktadır (Trigilia, 2002: 7). İktisat sosyolojisi, öncelikle iktisadi hayat içinde yerleşmiş olan sosyal özellikler; sosyal tabakalaşma, işbölümü, mülkiyet, üretim, tüketim, değerler ve sosyal normlar üzerine odaklanırken, iktisadi toplumun ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve daima toplumu temel referans almaktadır (Smelser ve Swedberg, 1994: 4; Baloğlu, 2004: 104). İktisat sosyologları arasında sosyal yapılandırmacı, Weberci bakış açısı gibi klasik iktisat sosyologları olduğu gibi aynı zamanda Mark Granovetter'in gömülülük yaklaşımı ve Pierre Bourdieu'nun sosyal sermaye yaklaşımı gibi yeni iktisat sosyolojisi kapsamında değerlendirilebilecek farklı bakış açıları da bulunabilmektedir. Özellikle iktisat sosyolojisinin 1980 sonrası gelişiminde sosyal ağlar, cinsiyet farklılıkları ve kültürel ortam ile iktisadi faaliyetin küreselleşmesi gibi konular daha çok işlenmeye başlanmıştır (Erkan, 2013: 4 Swedberg, 2006: 3).

İktisat sosyolojisi; konularını düşünsel ve soyut modeller olarak incelememekte; gözlenen olguları inceleme konusu yapmaktadır. Örneğin, enflasyon ve işsizlik sorunu karşısında, iktisat sosyolojisinin görevi, iktisadi olayları, ortaya çıktığı toplumsal süreç ve burada oluşan kurumsal yapı ve kalıplar içinde, iktisadi ve toplumsal alanların oluşturduğu karşılıklı ilişki ve sistem bütünselliği içinde araştırmaktır. Dolayısıyla iktisat sosyolojisi sosyolojik araştırmaların kullandığı nitel ve nicel araştırma yöntemlerini kullanarak analizlerini

² İktisatçıların enformel sektör, kayıtdışı ekonomi ve göç üzerindeki incelemeleri sosyolojik-antropolojik çözümlenmelerle bütünleştirilmediği için çoğu zaman sığ kalmaktadır. Tarihçiler, siyaset bilimciler, sosyologlar iktisadi hala Joan Robinson'un deyişiyle 'sosyal bilimlerin kraliçesi' olarak gördükleri için olsa gerek; bu disiplinin bulgularını, sonuçlarını izlemeye çalışmaktadırlar. Buna karşılık iktisat giderek hem dışarıya karşı fanatikçe kapanmakta hem de disiplinleri istila etme eğilimi göstermektedir. Bu tür bir kapanma devam ettikçe diğer sosyal bilimlerin bulgularından ve yönetsel katkılarında da yoksun kalmaktadır. Bu hastalıklı yönelişin son bulmasından tüm sosyal bilimlere özellikle de iktisat bilimi ve iktisatçıların yararlı çıkacaklarıdır (Boratav, 2017: 273, 274).

gerçekleştirir. İktisat biliminin konusunu oluşturan işletme ve diğer kurumlar nasıl sosyolojinin ilgi alanına giriyorsa; genel sosyolojinin konusunu oluşturan sosyal tabaka, sınıf, insan davranışları ve boş zaman gibi konular da iktisadın alanı kapsamındadır. Dolayısıyla iktisat ile sosyolojinin birbirine yakın konularla ilgilenmesi her iki disiplinin de farklı bakış açıları getirmelerine neden olmaktadır. Bu noktada ifade edilen yaklaşımlar üç farklı şekilde sınıflandırılabilir (Erkan, 2013: 6):

1. *İktisat; sosyolojinin, dolayısıyla iktisat sosyolojisinin bir alt dalıdır.*
2. *İktisat sosyolojisi, iktisat bilimi için yardımcıdır; yani iktisadın bir alt dalıdır.*
3. *İktisat sosyolojisi, bağımsız bir bilim dalıdır.*

İktisadi yaşamın morfolojik ve yapısal yönlerini araştıranlar daha çok ilk görüşten yana tavır sergilemişlerdir. Örneğin; Werner Sombart, Gerhard Weiser, Talcott Parsons ve Hans Albert iktisadi alanı sosyal alanın bir parçası ve iktisadi araştırmaları da sosyolojinin bir alt dalı olarak görmüşlerdir. Bu noktada her iktisadi olay aynı zamanda sosyal bir olaydır. Kendi başına iktisadi bir olay yoktur. Buna karşın sosyal olayın iktisadi yönleri bulunmaktadır. Bu görüşlere karşın Gottfreid Eisermann, Joseph A. Schumpeter gibi bazı düşünürler ise iktisat sosyolojisini, iktisat bilimine yardımcı olan, onun bir alt dalı konumundaki bir bilim dalı olarak görmüşlerdir. Çünkü iktisat biliminin model geliştirme düzeyi ve model sayısı çok daha fazladır. Diğer taraftan Neil J. Smelser ve Granovetter gibi düşünürler ise iktisat sosyolojisinin, bağımsız bir bilim dalı olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü iktisadi yaşamın sosyal ve toplumsal yönüyle birlikte analizi bu bilim dalını ortaya çıkarmıştır (Erkan, 2013: 6, 7).

İktisat sosyolojisinin konusu açısından değerlendirilebilecek unsurlardan biri de teknolojidir. İktisat sosyolojisine göre bütün iktisadi olaylar, kaynağında teknolojik sürecin olduğu bir sosyal ilişkiler sistemi ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla insanların iktisadi faaliyetlerinin, bir teknolojik temeli bulunmakta ve teknoloji ile insanlar doğaya hakim olmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca belli bir teknolojik ortamda şekillenen her iktisadi faaliyet, belli bir sosyal ilişkiler sistemi içinde gerçekleşmektedir. İktisadi davranış ve faaliyetlerin bu iki bileşeni birbiriyle iç içedir ve birbirlerini sürekli etkilemektedir (Erkan, 2013: 4). İktisat sosyolojisinin temel inceleme alanı olan bu tür iktisadi faaliyetler daha somut bir şekilde ifade edildiğinde iktisat sosyolojisinin araştırma konularının esasen günlük hayatta sıkça konuşulan ve merak edilen konular olduğu açıkça görülebilir. Bu konular şu şekilde ifade edilebilir (Trigilia, 2002: 1, 2) :

- ✓ *Ülkelerin az gelişmişlik sorunları*
- ✓ *Demografik sorunlar*
- ✓ *Batılı ülkelerin ekonomik refahının, sınıf çatışmasını, sendikaları ve solcu partileri zayıflattığı iddiaları*
- ✓ *Alman endüstrisinin yüksek düzeyde teknik yeterliliğe ve mesleki eğitime sahip olduğu için; başarılı olduğu iddiaları*
- ✓ *Japonya'nın iktisadi kalkınma ve işbirliğini destekleyen güçlü sosyal değerler ve yapılar geleneğinden yararlanması*
- ✓ *İtalya'daki kamu hizmetlerinin verimsizliğinin İtalyan ekonomisinin gelişmesini engellediği*
- ✓ *Çalışan sınıfların yeni teknolojilerden dolayı artık daha az önemli olduğu iddiaları*
- ✓ *Bazı ülkelerin neden mutlu; bazılarının ise neden mutsuz oldukları*
- ✓ *Tüketim kültürünün geldiği nokta*

Bu örnekler bir ülkenin sosyal ve kültürel özelliklerinin iktisadi faaliyetleri nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. Bu noktada iktisadi olguların sosyal, politik ve kültürel hayatı nasıl etkilediği iktisat sosyolojisinin araştırma alanı kapsamındadır. Böylelikle öncelikli olarak iktisat sosyolojisinin iktisadi ve sosyal olgular arasındaki bağları kurmayı amaçlayan bir

araştırma yapısını içerdiği belirtilebilir (Trigilia, 2002: 1, 2). Özetle ifade etmek gerekirse iktisat sosyolojisinin genellikle üç temel analize odaklandığı görülmektedir (Smelser ve Swedberg, 1994: 6) :

- ✓ *İktisadi sürecin sosyolojik analizi*
- ✓ *İktisat ve toplumun geri kalanı arasındaki bağlantılar ve etkileşimlerin analizi*
- ✓ *İktisadın toplumsal çerçevesini oluşturan kurumsal ve kültürel parametrelerdeki değişikliklerin incelenmesi*

1.3. İktisat Sosyolojisinin Neo-Klasik İktisattan Ayrılan Yönleri

İktisat bilimi denilince akla ilk olarak Ortodoks iktisadın amiral gemisi olan Neoklasik iktisat gelmektedir. Buna karşın iktisat sosyolojisi ise öncelikle Neoklasik iktisat tarafından ihmal edilen konuları inceleyen bir disiplin olarak görülebilir. İktisat sosyolojisinin Neoklasik iktisattan farkları, her iki disiplinin iktisadi aktörleri ve iktisadi davranışları nasıl tanımladıkları, kendilerine özgü kuralları, araştırma yöntemleri, entelektüel gelenekleri açısından değerlendirilebilir. Aşağıdaki tabloda iktisat sosyolojisi ile Neoklasik iktisat arasındaki farklar belirtilmektedir.

Tablo 1: İktisat Sosyolojisi İle Neoklasik İktisat Arasındaki Farklılıklar

	İktisat Sosyolojisi	Neoklasik İktisat
İktisadi Aktör	İktisadi aktörler toplumun diğer kesimlerinden etkilenirler. Aynı zamanda bir toplumun ve bir grubun parçasıdır.	İktisadi aktörler diğer insanlardan etkilenmezler (Metodolojik bireysellik)
İktisadi Davranış	Çok farklı iktisadi davranış türleri bulunabilir. İnsanlar rasyonel oldukları kadar irrasyonel bir şekilde de davranabilirler.	Bütün iktisadi aktörlerin rasyonel olarak hareket ettikleri varsayılmaktadır. Rasyonelite ilkesi temel varsayımdır.
Kurallar	İktisadi aktörlerin davranışlarını düzenleyen kurallar, Neoklasik iktisadın homojen yaklaşımından ziyade daha geniş ve karmaşıktır. (heterojenlik)	İktisadi aktörlerin davranışlarını düzenleyen kurallar homojen yapıdadır.
Araştırma Yöntemi	İktisadi analiz yapılırken tarihsel ve karşılaştırmalı olmak üzere çok farklı yöntemler kullanılabilir.	Matematiksel ve soyut modelleme yöntemi söz konusudur.
Entelektüel Gelenek	Marx, Weber, Durkheim, Schumpeter, Polanyi, Parsons, Smelser	Smith, Ricardo, Mill, Marshall, Keynes, Samuelson

Kaynak: Smelser ve Swedberg, 1994: 3

İktisadi Aktör: Yukarıdaki tablodaki açıklamalarda da görüldüğü gibi Neoklasik iktisat; iktisat kavramını alternatif amaçlar için kullanılabilir kıt kaynakların rasyonel olarak tahsisinin yapılması şeklinde ifade etmektedir. Dolayısıyla en az maliyetle en çok faydayı elde etmek isteyen tipik bir homo economicus yaklaşımını varsaymaktadır (Trigilia, 2004: 120). Buna karşın iktisat sosyolojisinde iktisadi davranışların sosyal ilişkilere gömüldüğü ve sosyalin kaçınılmaz olarak iktisadi durumu etkilemesi söz konusudur. Dolayısıyla insanlar, iktisadi değişimler içinde izole edilmiş atomlar gibi davranmazlar (Dobbin, 2004: 13). Diğer bir deyişle Neoklasik iktisadi analizde ‘sanki insanlar robotmuş gibi’ davranılmakta gerçek insanla yüz yüze gelmekten kaçınılmaktadır (Baloğlu, 2004: 104; Buğra, 1995: 300). Buna karşın iktisat sosyologları piyasa ekonomisine, belirli bir kurumsal bağlamla karakterize edilmiş tarihsel bir olay olarak bakmaktadırlar. Bu noktada Sombart ve Polanyi iktisadı ‘geçim kaynağı arayışına yönelik faaliyet’ olarak nitelendirmektedirler. Klasik iktisat sosyologları tarafından ifade edilen bu tanım, iktisadın mekan ve zamana göre farklı şekillerde nasıl organize edildiğini ortaya çıkarmaktadır (Trigilia, 2002: 122). Buna karşın Neoklasik iktisatta ise bireylerin diğer bireylerden etkilenmediği metodolojik bireysellik yaklaşımı söz konusudur.

İktisadi Davranış: Neoklasik iktisatta üretim alanında, aktörler kazançlarını çalışma durumlarına göre en üst düzeye çıkarmaya çalışırken, tüketim tarafında ise tüketiciler memnuniyetini en üst düzeye çıkarmaya çalışmaktadırlar. İşgücü ve tüketim üzerindeki tercihler diğer aktörlerin etkisinden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, atomist bir iktisadi davranış vizyonundan söz edilebilir. Dolayısıyla araçsal rasyonalite söz konusudur (Trigilia, 2002: 120, 121). Buna karşın iktisat sosyolojisi ise Neoklasik iktisadın atomist eylem anlayışını sorgulamaktadır. Bu noktada iktisadi davranış toplumun diğer üyelerinin davranışlarına göre her zaman beklentilerden etkilenen bir toplumsal davranış olarak düşünülmelidir. Bu beklentilere uymak ya da uymamak, aktörler için olumlu ya da olumsuz olabilecek yaptırımları gerektirmektedir. Özellikle Weber'den sonra, bu tür beklentilerin, güç ilişkileri anlamına gelen alışkanlıklar, gelenekler, yasal normlar veya çıkar çatışmaları şeklini aldığı söylenebilir (Trigilia, 2002: 122).

Diğer taraftan Neoklasik iktisat rasyonaliteyi bir varsayım olarak görürken; iktisat sosyolojisi bunu bir değişken olarak kabul etmektedir. Bu noktada bazı bireylerin veya grupların davranışları diğerlerinden daha rasyonel ya da irrasyonel olabilir. Dolayısıyla iktisat sosyolojisi açısından bakıldığında bir kişinin sosyal yapıdaki konumu, iktisadi faaliyetini sınırlandırabilir. Bu konuya ilişkin olarak Stinchcombe (1975) yapısal kısıtlamaların kariyer kararlarını iktisadi getiri ilkesine ters düşecek şekilde etkilediğini ifade etmektedir. Örneğin, yüksek suç mahallinde yetişen bir kişi için, suç işlemek sosyal bir norm haline dönüşebilir³(Smelser ve Swedberg, 1994: 4, 6). Dolayısıyla iktisadi davranışın bağlı olduğu sosyal dünyanın karmaşıklığı (belirsizlikler, sosyal ağlar, kültürel normlar ve sosyal yükümlülükler) mükemmel rasyonel hesaplamayı engelleyebilir. İktisat sosyolojisine göre bir piyasa ekonomisi hiçbir zaman rasyonel hesaplama eylem modellerine dayanamaz. Çünkü sosyal ilişkiler, kurallar ve kültür iktisadi eylemlerin şekillenmesinde önemli roller oynamaktadır (Beckert ve Streeck, 2008: 13).

Kurallar: İktisat sosyolojisi açısından iktisadi aktörlerin davranışlarını düzenleyen kurallar, Neoklasik iktisadın homojen yaklaşımından ziyade daha geniş ve karmaşık olmalıdır. Bu kapsamda klasik iktisat sosyologlarından Sombart 'örgütlenme biçimleri' Polanyi, 'bütünleşme biçimleri' Weber, 'ekonominin düzenlemeleri', Durkheim, Veblen, Polanyi ve Schumpeter ise 'iktisadi faaliyetlerin düzenlemeleri' ve 'kurumlar' hakkında analizler yapmışlardır. Örneğin, Polanyi'nin 'karşılıklılık ilkesi' piyasa değişimi yerine hediye alışverişiyle ilgili olan 'geleneksel değişim'e benzemektedir. Bu, hem ilkel hem de modern toplumlarda iktisadi faaliyetin önemli yönlerini ortaya koymaktadır. Bu tür düzenleme biçimleri genellikle, Weber'in ifade ettiği gibi 'özel duygular' üzerine toplumlar tarafından üretilir ve sürdürülür. Bunun en yaygın örnekleri aile, akrabalık ilişkilerinin yanı sıra yerel, etnik, dini ve modern toplumlardaki sosyal hareketlerdir. Bütün bu durumlarda, kuralların uygulanmasına yönelik yaptırımlar, karşılıklı olarak uygulandığı gibi, bir tür sosyal onaylama veya onaylanmamaya dayanmaktadır (Trigilia, 2002: 123, 124). Dolayısıyla kurumlar ve roller insanların davranış alanını şekillendirerek sosyal bütünün karmaşıklığını azaltmaktadır. Bu tür yolla sosyal yaşamın izin verdiği davranışlar belirlenmekte ve düzenlenmektedir. Böylece insanların davranış süreçleri ve bu davranışların sonuçları belirlenmektedir. Bu noktada sosyal normların hem sosyal sistemin düzen ve yapısının hem de iktisadi sistemin belirlenmesindeki önemi ortaya çıkmaktadır. İşte burada iktisat ile sosyoloji arasında bir köprü görevi gören iktisat sosyolojisi ortaya çıkmaktadır. Kuralların bu

³ Örneğin, gettolardaki gençlik çeteleri kaynaklara erişimi ve uyumu sağlayan sosyal ağları oluşturmaktadır. Bu noktada bir gettoda yaşayan genç için, bir çete üyeliği kendine saygı duymasının ve maddi mal edinmesinin tek yolu olabilir. Bununla birlikte, uzun vadede, bu gruplardan gelen baskılar gençleri grup içine mahkum edip suçu alışkanlığa yani sosyal bir norma dönüştürebilir (Morrow, 1999: 750). Dolayısıyla bir ülkenin sermayesi sadece rasyonel esaslara dayalı bir hesaplama anlayışına bağlı olmamalıdır. Easterlin'in (1974) ifade ettiği gibi ülkeler için 'Gayri Safi Milli Mutluluk' hesabının da yapılması gerekmektedir. Orhan Pamuk'un 'Benim Adım Kırmızı' adlı romanında yer alan ifadeler tam da bu duruma ışık tutmaktadır. Pamuk bu romanında daha büyük ve daha renkli olan bir şehirde, birinin suçunu ve günahını gizlemek için daha fazla yer bulunduğunu ifade etmektedir. Öyle ki bir şehir ne kadar kalabalık olursa, orada daha fazla insan o suçun arkasında saklanacaktır. Dolayısıyla bir şehrin aklı, bilginleri, kütüphaneleri, minyatüristleri, hattatları ve okulları ile değil karanlık sokaklarında sinsice işlenen suçların sayısı ile ölçülmelidir (Aktaran: Akçomak, 2008:109).

belirleyiciliği ve iktisadi davranışları etkilemesi bireyin her zaman tam olarak rasyonel davranmamasına neden olmaktadır (Baloğlu, 2000: 217, 218). Bu noktada hangi davranışın rasyonel olduğu ya da olmadığını belirlemek çok da kolay olmamaktadır.

Araştırma Yöntemi: Neoklasik iktisatta iktisadi davranış tümdengelimci, analitik ve normatif bir yöntemle araştırılmaktadır. Aynı zamanda bu model karmaşık matematiksel tekniklerden de yararlanmaktadır. Burada kullanılan yöntem, belirli koşullar altında kaynakların rasyonel tahsisi için yol gösterici kriterler sağlaması bakımından normatiftir (Trigilia, 2002: 121). Buna karşın iktisat sosyolojisi ise belirli bir piyasanın oluşturulması veya çöküşünün belirli bölümlerini araştırmaktadır. Özellikle belirli bir zaman ve mekanda piyasada yer alan karmaşık etkileşimleri analiz ederek kapitalist ekonomilerin tamamlayıcı yönlerini araştırmaktadır (Boyer, 2007: 11).

Neoklasik iktisat aktörlerin faydacı motivasyonları ve piyasanın işleyişi için sabit koşulların varlığına ilişkin belirli varsayımları kesinleştirmektedir. Dolayısıyla bu model temiz model (clean model) olarak adlandırılmaktadır. Buna karşın iktisat sosyolojisi ampirik araştırma yoluyla iktisadi davranış etkileyen spesifik koşulları yeniden oluşturmaya çalışmaktadır. Bu noktada iktisadi davranış, faydacı olmayan motivasyonlardan ya da diğer farklı dürtülerle yani geleneksel, duygusal veya ideolojik unsurlardan kaynaklanabilir.⁴ Bu açıdan bakıldığında iktisat sosyolojisinin yöntemi çok daha karmaşık ve zor olduğu için kirli eller (dirty hands) olarak değerlendirilmektedir. Klasik iktisat sosyologları, belirli bir çerçevede çalışan kuralları tarihsel-ampirik bir yöntemle anlamaya çalışırlar. Böylelikle, kendilerini, belirli koşulları bağımsız olarak analiz etmekle sınırlandırmazlar, diğer kurumların ve piyasaların davranışlarının etkilerini değerlendirirler. Bu kapsamda Weber'in belirttiği gibi, iktisat sosyolojisi tarihsel analizle yakından ilişkili bir disiplindir. Bir yandan, iktisat sosyolojisi makro-sosyal olguların incelenmesinde tarihin karşılaştırmalı analizi için yararlı materyaller ortaya koyarken diğer taraftan buna bağlı olarak yeni hipotezler üretmeye katkıda bulunarak; tarihsel soruşturmayı yönlendirmektedir (Trigilia, 2002: 124, 125).

Neoklasik iktisat ile iktisat sosyolojisi arasındaki yöntemsel farklılıklardan bir diğeri de bağımlı ve bağımsız değişkenlerle ilgilidir. Örneğin Neoklasik iktisatta malların üretim, bölüşüm, dağıtım ve tüketimine ilişkin miktar ve fiyatları bağımlı değişkenlerdir. İktisat sosyolojisinde ise üretim, bölüşüm ve tüketim süreci içinde bulunan insanların gösterdikleri davranışlar; örneğin girişimci, işçi ve tüketici davranışları bağımlı değişkenlerdir. Diğer taraftan Neoklasik iktisatta piyasa ilişkileri ve piyasa yapıları (tam rekabet, monopol ve oligopol gibi) bağımsız değişkenlerdir. İktisat sosyolojisinde farklı davranış sistemleri, sosyal beklenti ve sosyal sistem içindeki değer yargısı kalıpları ve karşıt davranış kalıpları (hırsızlık, vergi kaçakçılığı, rüşvet vs.) ile bunların önlenmesine yönelik getirilen regülasyonlar bağımsız değişkenlerdir. Dolayısıyla toplumda oluşan ilişki ağları, sistemleri ve bunların tarihsel yapılışları bağımsız değişkenlerdir. Bu bağımsız değişkenlerin akış ve işleyiş süreçleri içinde yer alıp şekillenen iktisadi olan insan davranışları ise bağımlı değişkenlerdir. Buna karşın bir araştırmada bağımsız görülen bir değişken, başka bir araştırmada bağımlı değişken şeklinde belirlenip, onu belirleyen çevresel unsur olarak ifade edilebilir. Özetle bilimsel araştırmalarda, bağımlı ve bağımsız değişkenler her defasında yeniden belirlenebilir (Erkan, 2013: 10, 11).

Entelektüel Gelenek: Neoklasik iktisadın entelektüel temelleri Smith, Ricardo, Mill, Marshall, Keynes, Samuelson gibi iktisatçılar tarafından atılmıştır. Buna karşın iktisat sosyolojisinin entelektüel temelleri ise Marx, Weber, Durkheim, Schumpeter, Polanyi,

⁴ Birçok iktisat sosyoloğuna göre iktisadi davranış tamamen rol yönelimli davranıştır. Neoklasik iktisatçılar iktisadi davranışları bireylerin yaptıkları hesapların yönlendirdiğini düşünme eğilimindeyken iktisat sosyologları iktisadi davranışların sosyal rollerle ilgili normlar tarafından yönlendirildiğini düşünme eğilimindedirler. Örneğin Emile Durkheim sosyal ağlar ve sosyal rollerin farklı toplumlarda nasıl çeşitlilik gösterdiğini araştırmış olup iktisat sosyolojisindeki karşılaştırmalı ve tarihsel çalışmaların birçoğu onun görüşlerine dayanmaktadır. İktisat sosyolojisindeki sosyal ağ yaklaşımı ayrıca onun iktisadi davranışları biçimlendirmede mevcut sosyal bağlantıların rolüyle ilgili görüşlerini daha ileriye taşımaktadır (Dobbin 2013: 39).

Sombart, Parsons, Smelser gibi klasik iktisat sosyologları tarafından atılmıştır. Özellikle Weber ve Sombart tarafından ifade edilen liberal kapitalizm hakkındaki endişeler, Durkheim ve Polanyi gibi diğer klasik iktisat sosyologları tarafından da ifade edilmiştir. Bu noktada adalet ve güven sorunları çözüldüğünde piyasalar daha iyi çalışacaktır. Böyle bir anlayış sosyolojik görüşü Neoklasik iktisat görüşünden ayırmaktadır (Trigilia, 2002: 3). Buna karşın 1980'li yıllardan sonra ise yeni iktisat sosyolojisi adı altında Granovetter tarafından sürdürülen sosyal ağlar ve sosyal sermaye tarzındaki çalışmalar ise genellikle Neoklasik çizgiye yaklaşıldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu noktada Granovetter (1985) yalnızca bireylerin iktisadi eylemlerinin değil, aynı zamanda fiyatların ve iktisadi kurumların belirlenmesi gibi daha büyük iktisadi modellerin de sosyal ilişkiler ağlarından çok daha fazla etkilendiğini ileri sürmüştür. Bu noktada iktisadi hedeflerin genellikle sosyalite, onay, statü ve güç ilişkileri ile şekillendiğini iddia etmiştir (Arts, 2004: 243).

2. İktisat Sosyolojisi ve Tarihsel Gelişim Süreci

İktisadın ve sosyolojinin bilimsel anlamda ortaya çıkması 18.yüzyılı bulmuş olsa da her ikisinin de insanlığın ilk dönemlerinden beri var olduğu söylenebilir. Çünkü insanlar toplumu hesaba katmadan var olamazlar. Sosyal bir varlık olarak insanlar yardımlaşarak ve kamu yararına katkıda bulunarak yaşamak zorundadır. İnsanlığın mağara adamından feodal döneme ve sonra kapitalizme evrimleşmesi karşılıklı bağlantının ve bağımlılığın evrimini yansıtmaktadır. Bu değişikliklerle uyumlu olarak zamanın özelliklerini yansıtmak üzere ticaret, mal ve hizmet alışverişi biçimleri de evrimleşmiştir. Tarih öncesi zamanlarda insanlar kabileler halinde yaşamaktaydı. Daha sonra sırasıyla köyler, şehirler ve devletler kurulmuştur. Onbinlerce yıl boyunca insanlar kendilerinin, ailelerinin ve yakınlarının ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmışlardır. Ancak uluslararası ticaret gelişince daha gelişmiş unsurlar az gelişmiş olanları fethetmeye başlamış ve yeni topraklar keşfedilmiştir. Bu noktada Sanayi Devrimi önemli bir dönemeç olup bu süreç keşfetmeyi teşvik ederek, insanlar arasındaki ilişkileri sıkılaştırmıştır (Laitman, 2012: 12).

Bu süreçler tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte önemli bir paradigma değişimi olarak nitelendirilebilir. Makinalaşmanın getirdiği yeni paradigma sosyal, iktisadi, kültürel ve birçok alanda düşünce alışkanlıklarının değişmesine yol açmıştır. Bu değişim süreçlerinden iktisat sosyolojisi de fazlasıyla nasibini almıştır. İktisat sosyolojisinde diğer bilimlerde olduğu gibi farklı bakış açıları ortaya çıkmıştır. Bu noktada iktisat sosyolojisi disiplininin tarihsel gelişim aşamaları dört farklı aşamada incelenebilir.

1. Aşama: 18. Yüzyıl Sonları ve 19.Yüzyıl'da İktisat Sosyolojisi

2. Aşama: 19. Yüzyılın Sonları ve 20. Yüzyıl'ın Başları Arasındaki İktisat Sosyolojisi: Yöntem Savaşları (Methodenstreit) ve Alman Tarihçi Okul'un Etkileri

3. Aşama: 1930-1970 Arası Dönemde İktisat Sosyolojisi: Robbins ve Parsons Uzlaşması

4. Aşama: 1970'ler Sonrası: Yeni İktisat Sosyolojisi

1. Aşama: 18. Yüzyıl Sonları ve 19.Yüzyıl'da İktisat Sosyolojisi

18. yüzyılın sonlarına gelinene kadar iktisat sosyolojisi alanında önemli bir gelişmeden bahsedebilmek oldukça zordur. Fakat iktisat sosyolojisindeki gelişmelere süreç odaklı bakmak gerekirse 13. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan iktisadi süreçlere bakmak faydalı olabilir. Özellikle 13. ve 14. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da ticaretin canlanması ile birlikte zenginliğin ve sermaye birikiminin artırılması toplumun öncelikli amacı haline gelmiş ve vurgu toplumsal alandan çok iktisadi alana yapılmıştır. Bu durum politikadan ve toplumsal yaşamdan ayrı bağımsız bir iktisat disiplininin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Adam Smith'den, John Stuart Mill'e ve Karl Marx'a kadar her biri ekonomiyi toplumsal ve tarihsel ortamın bir parçası olarak görmüşler ve ekonomi politik terimini birleştirilmiş bir sosyal bilim anlamında kullanmışlardır. Ancak, Smith iktisadi alan ve siyasi alan arasında herhangi bir ayırım yapmamıştır. Bu nedenle, Smith'in zamanında politik ve toplumsal alandan ayrı bağımsız bir iktisat disiplininin olduğunu söylemek güçtür (Fine ve Milakonis, 2014: 21; Baş Dinar, 2015: 27, 28). Özellikle Adam Smith 'Ulusların Zenginliği' (1776) adlı eserini yayınladığı yıllarda iktisadi alanlar ile sosyal alanlar arasında bir bölünme veya ayırım

bulunmuyordu. 19. yüzyılda ise Almanya’da iki alanı da birlikte inceleyen Tarihçi Okul çalışmalarını sürdürmekteydi. İngiltere’de ise David Ricardo’nun başını çektiği bir grup iktisatçı soyut iktisadi analizler yapmaktaydı (Swedberg ve Granovetter, 2001, 3-4; Kabaş, 2013: 14).

1800’lü yıllardaki kapitalist gelişmeler arttıkça iktisat ve toplum arasındaki ilişki daha sorunlu duruma gelmiştir. İngiltere’de Sanayi Devrimi’nin başlamasıyla bir paradigma değişimi ortaya çıkmıştır. Bu noktada geleneksel ve zanaatkar ekonomiler sanayi üretiminden kaynaklanan rekabet ile tehdit edilmiştir. İktisadi gelişme ve piyasanın yayılması, çözülme belirtisi göstermeyen farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda, kırsal alanın dönüşümü ve işçi sınıfının büyümesi, nüfusun artan bir oranı için son derece zor yaşam ve çalışma koşullarını beraberinde getirmiştir. Bu noktada sosyal sorunun ana hatları belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu süreçte klasik iktisat somut olguları açıklayamamakla suçlanmıştır. Diğer taraftan bu dönemde Alman Tarihçi Okul iktisadi kalkınmada bölgesel farklılıkların nasıl üstesinden gelinebileceği sorusuyla ilgilenerek iktisat sosyolojisinin ilk temellerini atarak yeni bir süreci başlatmıştır (Triglia, 2002: 26).

Bu süreçte iktisat sosyolojisi iktisada bir sosyolog gözüyle bakan toplumsal, kültürel değişkenlerin iktisat üzerindeki belirleyici rolüne dikkat çeken bir disiplin olarak gelişmiştir. Buna karşın Manchester Okulu’nun etkisiyle iktisat bilimi sosyolojik içeriğinden uzaklaşarak Klasik iktisatçıların iktisadi konulara şekli ve soyut modeller şeklindeki yaklaşımını yöntem olarak benimsemiştir. Bu yaklaşıma ‘Alman Tarihçi Okulu’ndan ‘Marksist Politik Ekonomi’ anlayışından ‘Amerikan Kurumsal Okulu’ndan farklı eleştiriler gelmiştir (Günay, 2006: 98; Eröz; 1982: 165-168). Bu iki perspektif yani Almanya’daki Tarihçi Okul ile İngiltere’deki soyut ve tümdengelimine dayanan Okul birlikte bulunmakta büyük zorluk yaşamıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru bu iki grup ‘Yöntemler Savaşı’ (Methodenstreit) olarak bilinen büyük bir yöntem tartışmasına başlamışlardır. Bu tartışma 1880’lerde Almanya ve Avusturya’da başlamış, sonra İngiltere ve Amerika’ya yayılmıştır (Swedberg ve Granovetter, 2001, 3-4; Kabaş, 2013: 14).

2. Aşama: 19. Yüzyılın Sonları ve 20. Yüzyıl’ın Başları Arasındaki İktisat Sosyolojisi: Yöntem Savaşları (Methodenstreit) ve Alman Tarihçi Okul’un Etkileri

1870’li yıllar Avrupa’nın iktisadi ve siyasal anlamda önemli sorunlarla baş ettiği yıllar olarak bilinmektedir. Kapitalizmin hızlı yükselişi rekabetin ortadan kalktığı, firmaların oligopol ve tekeli bir yapıya büründüğü bir dünyayı da beraberinde getirmiştir. Bu kaos ortamının tam ortasında 1871-1874 yıllarını kapsayan Neoklasik iktisadın doğuşu William Stanley Jevons, Carl Menger ve Leon Walras öncülüğünde gerçekleşen marjinal devrime dayanmaktadır. Klasik iktisadın değer kavramının yerini azalan marjinal fayda kavramının alması neoklasik iktisadın yerini daha da sağlamlaştırmıştır. Bu açıdan bakıldığında geleneksel iktisadın marjinalist devrimle başladığı ifade edilebilir (Altınöz, 2014: 13).

Marjinal grubun Jevons gibi bazı temsilcileri Yöntemler savaşı (Methodenstreit) olarak bilinen bu yöntem tartışması temelinde ekonominin nasıl daha doğru çalışabileceğini araştırmışlardır. Bu kapsamda matematiğin rolü, temel varsayımlar, tarih ve kurumlar tartışılan konular olmuştur. Alman Tarihçi Okulu ise iktisadi çalışmaların tarihsel ve kurumsal alanları içermesi gerektiğini de belirtmiştir. David Ricardo’nun öncülüğünde yöntem tartışmasını kazanan grup ise Marjinalistler olmuştur. Marjinalistler kurumları ve tarihi iktisadın araştırma alanından çıkarmıştır. Marjinalistlere göre iktisat bilimi tümdengelimine dayanmalı, matematiksel ve kantitatif olmalı, insan doğasıyla ilgili kesin ama basit varsayımlara dayanmalıdır (Hass, 2007,6; Kabaş, 2013: 14, 15). Dolayısıyla 20. yüzyılın başlarında iktisat bilimi bugünkü biçimini almıştır ve daha sonraki iktisatçılar marjinalistlerin geleneğini sürdürerek paradigmayı geliştirmişlerdir. Özellikle 1870’lerin yöntem savaşlarından sonra iktisatçılar arasında 1930’larda yeniden yoğunlaşan yöntem tartışmalarında mantıksal pozitivizmin önemli bir etkisi bulunmaktadır (Buğra, 2015: 181). Özellikle mantıksal pozitivizm iktisattaki kurumsalcılığın ve tarihsel yaklaşımların ilk versiyonuna son vererek, çok daha katı disiplinler bir işbölümünü kolaylaştırmış ve

meşrulaştırmıştır (Convert ve Heilbron, 2007: 32, 33). Bu noktada aşırı soyutlamalar, iktisadi sosyal ve siyasal alandan kopartmıştır.

19. yüzyılda Neoklasik iktisadın bu soyutlamalarına karşı yönlemsel tepkiyi Alman Tarihçi Okul⁵ temsil etmiştir. Bu tepki iktisadi düşüncenin zaman ve mekan içinde yayılarak tarih ve toplum biliminin iktisada eklenmesiyle ortaya çıkmıştır. Her ne kadar tarihçi düşüncenin Fransa'da ve İngiltere'de yandaşları olmuşsa da öncelikle Alman kaynaklı olduğu söylenebilir (Kazgan, 2016: 184). Diğer taraftan 1870'ler ile İkinci Dünya Savaşı arası dönemde iktisatta çoğulcu bir bakış açısının bulunduğu söylenebilir. Bu dönemde Tarihçi Okul ve Marjinalist Okul arasında yaşanan literatürde 'Methodentstreit' olarak bilinen bu tartışma Alman Tarihçi Okul temsilcisi Von Schmoller ile Avusturya İktisat okulu üyesi Carl Menger arasında yaşanmıştır. Bu tartışmanın esasında karmaşık iktisadi olayların değerlendirilebilmesi için değerlerin iktisadi analizde yer almasının diğer bir deyişle iktisat ve etiğin eş zamanlı analizlerde kullanılıp kullanılmamasına ilişkin tartışma ortaya çıkmıştır. Schmoller iktisat ile etiğin eş zamanlı analizinin yapılması gerektiğini ifade ederken Carl Menger ise aksi bir yaklaşımı ifade etmiştir (Baş Dinar, 2017: 132). Dolayısıyla Alman Tarihçi Okul politik iktisadın gerçek sınırlarına odaklanmış ve iktisadi analizde kurumların rolünü vurgulamış, ancak iktisadi gelişmenin mekan ve zaman üzerindeki farklılıklarına ilişkin soruna esaslı bir cevap vermeyi başaramamıştır. Ancak iktisat sosyolojisinin özerk bir disiplin olarak ortaya çıkışında, klasik iktisadın tarihselci eleştirisi çok önemli bir rol oynamıştır ⁶(Trigilia, 2002: 27).

Özellikle 1890 ve 1920 yılları arasında Emile Durkheim, Max Weber ve Georg Simmel'in çalışmaları klasik iktisat sosyolojisi dönemi olarak değerlendirilebilir. Bu noktada Tarihçi Okul iktisadi gelişme ve ekonomide devletin rolünün ne olması gerektiği konusunu incelemiş aynı zamanda iktisat ve kültür arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Aynı zamanda Joseph Schumpeter ve Thorstein Veblen'in katkılarıyla iktisat sosyolojisi günümüze kadar gelebilmiştir (Frerichs, 2009: 21). Bu çerçevede iktisat sosyolojisi yaklaşımı ile üretim, tüketim, mübadele gibi iktisadi süreçlerin sosyal ve kültürel yönü belirtilmiş ve iktisadi olaylara ilişkin evrensel yasa bulma iddiası reddedilmiştir. Bu yaklaşımda insan, kültür ve toplum gibi değişkenler iktisadi analiz için esas unsurları olarak belirtilmiştir. Ayrıca tarihsel bir perspektif ortaya konularak kurumlar, uluslar ve medeniyetler arasında çeşitli karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. Özetle iktisat bir doğa bilimi olmaktan ziyade kültürel bir bilim olarak görülmüştür (Baş Dinar, 2017: 133).

Sonuç olarak 20. yüzyılın başlarındaki iktisat sosyolojisi alanındaki gelişmelere bakıldığında; faydacı, rasyonel, soyut bir insan tasavvurunu esas alan politik iktisat yaklaşımının ifadesi olarak yürürlükte olan liberalizmin 20. yüzyılın başında içine yuvarlanmış olduğu krizin, iktisat sosyolojisinde iki farklı yaklaşımı ortaya çıkardığı söylenebilir. Buna göre, birinci yaklaşım saf iktisat ve sosyoloji disiplinleri ile bir arada var olabilecek özerk bir iktisat sosyolojisi yaklaşımını benimserken, diğer grup iktisat sosyolojisinin politik iktisat anlayışını tamamen değiştirecek yeni bir formülasyon geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Weber,

⁵ Alman Tarihçi Okul'un kuruluşu W. Roscher'in İktisat Politikası Dersleri'nin (1843) Almanya'da yayınlanmasına kadar gitmektedir. Roscher klasik düşüncüyü kabul etse de yöntemini reddetmiştir. Teori, soyut kalmamalı somut tarihsel örneklerle donatılmalıdır. Roscher'e göre her çağ ve her ülke için geçerli tabii iktisat kanunları bulunamaz, iktisadi hayatın fizyolojisi keşfedilemez. Diğer taraftan K. Knies (1853) ise iktisadın, fizik biliminde olduğu gibi kanunlar ortaya koyamayacağını sadece bazı düzenli tekrarları bulabileceğini belirtmiştir. Özellikle G. Schmoller'le birlikte 1870'den sonra Tarihçi Okul başarısının zirvesine ulaşmıştır. Schmoller (1904) iktisat kanunlarının saptanamayacağı tezinden vazgeçmiş, fakat Klasik yöntemin bunları açıklamakta yetersiz kalacağını ileri sürmüştür. Schmoller ve onu izleyenlerin eserleri gerçekte iktisat tarihi çalışmaları olmuştur (Kazgan, 2016: 185).

⁶ Alman Tarihçi Okul, Klasiklerin makine gibi işleyen toplum görüşüne karşı organik görüşü ileri sürüyordu: Toplumun bireylerin tek tek toplamı olmaktan ayrı organik bir varlığı vardı. Bu yaklaşım bütün toplumsal yaşantının anlaşılması için geniş kapsamlı bir toplum bilim disiplinini gerektiriyor, tek tek toplumsal bilimlerin önemini azaltıyordu. Ancak bu yaklaşım bir süre sonra terk edildi, yerini ayrıntılı tarih araştırmalarına bıraktı (Kazgan, 2016: 186)

Schumpeter ve Pareto birinci grupta yer alırken, Durkheim, Simiand ve Veblen ikinci grubun önde gelen isimlerini oluşturmuşlardır (Özatalay, 2011: 178). Bu ekoller, siyasi, tarihi, kültürel değişkenleri iktisat dışı bırakan evrensel nitelikli iktisadi kurallara dayalı iktisat anlayışını kabul etmemişlerdir. Ayrıca, sosyal olayları iktisadi boyutu ile iktisadi olayları da sosyal boyutu ile birlikte değerlendirmenin doğru bir hareket noktası oluşturacağını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak 20.yüzyılda endüstriyel sistemin gelişmesi ve dünya çapında karşılıklı bağımlılık ve etkileşimin ortaya çıkması toplumun kurumsal çerçevesinin iktisadi hayat üzerindeki rolü kendini iyice hissettirerek iktisat sosyolojisi kendini bağımsız bir disiplin olarak kabul ettirmiştir (Günay, 2006: 98).

3. Aşama: 1930-1970 Arası Dönemde İktisat Sosyolojisi: Robbins ve Parsons Uzlaşması

1930'lara gelindiğinde iktisat sosyolojisinde önemli bir paradigma değişimi ortaya çıkmıştır. 1930'lardan sonra Neoklasik iktisatçıların tümdengelim yönteminin iktisatta popüler olmasıyla Neoklasik modeller iktisadi analizlerde etkin olmuş ve 1930'lardan 1970'lere kadar soyut iktisadi modeller ortaya konularak iktisadın tarih ve sosyoloji ile olan bağı ciddi bir şekilde zayıflatılmıştır (Baş Dinar, 2013: 26). Bu durumun ortaya çıkmasında 1929 Büyük Ekonomik Krizi'nin önemli etkileri olmuştur. Bu kriz ile hem pozitivist nesnelcilik hem de marjinalist öznelcilik gündem dışı bırakılmıştır. Bu süreçte sosyolojide Parsonsçu işlevselcilik ve iktisatta Keynesçi düzenlemecilik okulları hakimiyeti ön plana çıkmıştır. Bu noktada iktisat ve sosyoloji aynı bütünün farklı işlevlerini yerine getiren disiplinler olarak görülmüştür. Dolayısıyla bu süreçte iktisat sosyolojisi önemli ölçüde etkinliğini yitirmiştir. Bu durumda iktisat sosyolojisi ile klasik sosyolojinin tasfiye olmasının aynı olguya karşılık geldiğini belirtmek gerekmektedir (Özatalay, 2011: 178). Yaşanan bu süreçlerden sonra iktisat ve sosyoloji disiplinleri arasındaki mesafe daha çok artmaya başlamıştır.

Daha açık bir ifadeyle literatürde Robbins ve Parsons Uzlaşması olarak bilinen bu uzlaşma ile hem iktisadın hem de sosyolojinin alanları kesin çizgilerle tanımlanmıştır. Robbins iktisatta insan-insan ilişkisini tamamen reddederek iktisadı 'amaçlar ile alternatif kullanımları mümkün olan kıt araçlar arasındaki ilişki olarak insan davranışlarına dair çalışmaları içeren bilim' olarak tanımlamıştır. Bu noktada Robbins iktisadi klasiklerin ifade ettiği gibi zenginliğin üretimi ve bölüşümü yerine bir tercih bilimi olarak tanımlama yolunu seçmiştir⁷ (Kızılkaya, 2017: 55; Fine ve Milonakis, 2014: 25, 26). İktisat sosyolojisi perspektifinden bakıldığında Robbins'in bu görüşlerinin gerçekleri yansıtmadığı söylenebilir. Bu noktada Robbins'in görüşlerine birçok ilave yapılması gerekmektedir. Robbins kaynakların tek dağıtım yolu olarak piyasaları görmektedir. Buna karşın planlama gibi diğer kaynak dağıtım süreçleri de bulunmaktadır. Aynı zamanda her türlü kaynak dağıtım süreçlerinin temelinde mutlaka değer yargılarının da olduğu yadsınamaz. Dolayısıyla iktisadi analizlerde adalet, eşitlik, özgürlük ilkelerinin de hesaba katılması gerekmektedir. Bu açılardan bakıldığında Robbins'in dayanak olarak seçtiği serbest piyasa sisteminin bu konularda çok yetersiz kaldığı ifade edilebilir (Bulutay, 2015: 24).

Diğer taraftan Robbins'in karşısında sosyoloji tarafında yer alan Parsons (1937) ise bireylerin karşılıklı etkileşimlerinden bağımsız olarak kendi amaçlarını tanımladıkları varsayımı nedeniyle Neoklasik iktisadın atomcu bireyciliğini eleştirmiştir.⁸ Aynı zamanda 'analitik faktör görüşü' olarak adlandırdığı iki disiplinin arasındaki sınırların tanımını ise şu şekilde

⁷ Robbins 1932 tarihli 'An Essay on the Nature and Significance of Economic Science' adlı kitabında esas iktisadi genellemelere kendiliğinden (self-evident) bilgi ile ulaşılabileceğini ampirik kanunların kullanımının ve faydasının çok sınırlı olduğunu ifade etmiştir (Yılmaz, 2009: 90).

⁸ Hodgson ise (2001) Robbins ve Parsons tarafından önerilen iktisat ve sosyoloji arasındaki geleneksel ayırmadan biraz farklı bir ayırım önermektedir. Bu noktada iktisat 'seçim'e sosyoloji ise 'faaliyet'e yönelik bir disiplindir. Hodgson sonrasında şunu ekler: 'Weber'in insanların faaliyetine dair yaptığı 'rasyonel ve rasyonel olmayan' ayırımı iktisat, sosyoloji ve tarih arasındaki sınırların kurulmasına yardım etmektedir. İktisat Menger'i takiben, veri koşullardaki gereksinimler ile bireyin rasyonel davranışını göz önüne alır. Buna karşın sosyoloji ise kültürdeki olası gereksinim kalıpları içindeki anlayışı göz önüne almaktadır. Diğer taraftan tarih ise çağın ruhunu veri kabul edip evrimleşen koşullardaki anlayışları göz önüne almaktadır' (Fine ve Milonakis, 2014: 57, 58).

ifade etmiştir. İktisat bireysel ilginin rasyonel arayışına dayanan bir eylem faktörünün analitik kuramı olarak düşünölmeli, ‘nihai değlerler’ (ultimate values) ile bağlantılı bir başka eylem faktörünün soyut bir analitik kuramı olarak anlaşılmalıdır. Bu etkili görüşün önemli bir sonucu iktisadın öncölük etmediği yeni alanlarda sosyolojinin akademik anlamda kurumsallaşmasını desteklemektir (Trigilia, 2004: 4).

Bu açıklamalardan da göröldüğu gibi iktisat ve sosyoloji disiplinlerinin tanımları 1930’lardan sonra, Lionel Robbins (iktisat) ve Talcott Parsons’un (sosyoloji) kendi alanlarıyla ilgili yeni bir fikir birliği oluşturmaları ile kökten değişmiştir. Böyle bir yaklaşımın ortaya çıkmasındaki en önemli faktör Robbins’in (1932) rasyonel seçim modelini iktisat disiplininin belirleyici özelliği olarak kabul etmesinden kaynaklanmaktadır (Hodgson, 2005: 3). Dolayısıyla 1930’lardan 1970’lere kadar geline süreçte iktisatçılar ve sosyologlar arasındaki iletişim son derece sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir. Bu süreçte, Suç Ekonomisi üzerine çalışan Becker gibi iktisatçılar her şeyin fayda-maliyet hesabına göre ayarlanarak iktisadi rasyonaliteye indirgenebileceği düşüncesinden hareketle beşeri sermaye, aile, suç vb. konuları da iktisat açasından açıklamaya çalışmıştır (Fine ve Milokanis, 2014: 31-32).

Böylelikle 1930’lardan 1970’lere kadar iktisatçılar ile sosyologlar arasında iletişim kopma noktasına gelmiştir⁹. Bu süreçte Neoklasik İktisat yaklaşımının Avrupa’daki Alman Tarihçi Okul ve ABD’deki Kurumsal İktisat Okulu karşısında büyük bir üstünlük sağladığı ifade edilebilir. Buna karşın 1970’lerden itibaren iki disiplin arasında iletişimin arttığı, iktisatçıların sosyolojinin çalışma alanlarına ilgi duymaya başladıkları, sosyologların da tekrar iktisadi sorunları işlemeye başladıkları görölmüştür. Dolayısıyla iki disiplinin ortak sınırları içerisinde önemli çalışmalar yapılmaya başlanmış, 1980’lerden itibaren iktisat sosyolojisi ‘yeni iktisat sosyolojisi’ adı altında yükselişe geçmiştir (Kalleberg,1995: 1208-1209; Velthuis, 1999: 635). Bu noktada yeni iktisat sosyolojisi iktisadi analiz konusunun kendi geleneksel sınırlarının ötesine doğru genişlemesi şeklinde ifade edilen ‘iktisat emperyalizmi’¹⁰ eleştirisıyla karşı karşıya kalmıştır (Fine ve Milonakis, 2014: 30).

4. Aşama: 1970’ler Sonrası: Yeni İktisat Sosyolojisi

1970’ler, iktisatçılarının yanı sıra ABD’deki sosyologlar arasında da iktisadi kurumlara olan ilgiyi yeniden gündeme getirmiştir.¹¹ Özellikle iktisat ve sosyoloji disiplinleri arasında 1930-1970 arasında Robbins ve Parsons uzlaşmasıyla açılan mesafeler 1970’lerin sonlarıyla tekrar azalmaya başlamış ve yeni iktisat sosyolojisi çalışmaları ağırlık kazanmıştır (Hodgson, 2005: 3). 1970’li yıllardan itibaren Neoklasik iktisadın daha önce sosyolojinin alanına girerek ihmal ettiği konuları araştırmasıyla birlikte sosyologların Neoklasik iktisadın hegemonyasına karşı gösterdikleri tepki yeni iktisat sosyolojisinin doğmasına zemin hazırlamıştır.¹² Bu durumun sonucu olarak iktisatçılar ve sosyologlar arasında yeni bir ilişki kendini göstermeye

⁹ 1930’lardan 1970’lere kadar, iktisatçılar tarafından yapılan hemen hemen tüm çalışmalar, sosyologların etkisi olmaksızın üretilmiştir. Bu iletişim eksikliği, Nobel Ödüllü İktisatçı James Buchanan’ın 1960’ların ortalarında ‘economics and its scientific neighbors’ (iktisat ve onun bilimsel komşuları) yayınladığı bir makaleyle canlı bir şekilde resmedilmiştir (Kalleberg, 1995: 1212).

¹⁰ ‘İktisat emperyalizmi’ kavramı iktisat biliminin diğer sosyal bilimleri bünyesine alması anlamında 30 yıldan bu yana kullanılmaktadır. Bu kavram iktisat biliminin metodunun geleneksel olarak sosyoloji, antropoloji, tarih, psikoloji vb. gibi diğer sosyal bilimlerin konusu olan sorunların incelenmesi sırasında da kullanılması eğilimini ifade etmektedir. Gary Becker’in ayrımcılık ekonomisi (1971) ve aile ekonomisi (1981) konularında yürüttüğu çalışmalar ‘iktisat emperyalizmi’ nin örnekleri olarak değerlendirilebilir (Özatalay, 2011: 59).

¹¹ 1970’ler sınıf ve politik boyutların egemen olduğu Neo-Marksist ve Neo-Weberci etkinin yeniden ortaya çıkışına tanık olmuştur. Bu dönemde James Coleman (1990) ve Michael Hechter (1987) gibi bazı sosyologlar rasyonel seçim ve metodolojik bireycilik kavramlarını sosyolojik analize dahil etmişlerdir (Smelser ve Swedberg, 1994: 22, 23).

¹² 1970’lere kadar birkaç istisna dışında sosyologlar iktisat bilimine çok az ilgi göstermişlerdir. Ancak bu durum son 30 yılda değişmiştir. Bu süre zarfında, görünüşte birbirinden tamamen farklı fakat potansiyel olarak uyumlu yeni politik iktisat ve yeni iktisat sosyolojisi adı altında iki alan ortaya çıkmıştır. Her iki yaklaşımın da 19.yüzyıla dayanan kökleri bulunmaktadır (Mizruchi, 2007: 1).

başlamıştır. Bu ilişkide, bazı iktisatçılar iktisadın bazı alanlarının sosyoloji yardımıyla geliştirilebileceğini düşünürken; Akerlof (1984) Olson (1965) ve Becker (1976) gibi iktisatçılar sosyolojik problemlerin iktisadi yaklaşım kullanılarak çözülebileceğini ifade ederek rasyonel seçim mantığının sosyolojiye uygulanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bunların dışında bazı sosyologlar ise iktisat ve sosyoloji bakış açısının bir karışımını önermişler ve her iki alandan da faydalanılması gerektiğini belirtmişlerdir. (Swedberg, 1991: 251, 265; Baş Dinar, 2015: 36).

Diğer taraftan 1970'lerin ortalarından itibaren sosyolojinin, bir kurumsal daralma sürecinden geçerken, 1970'lerin sonlarında Neo-liberal politikaların yeniden gündeme gelmesiyle iktisadın alanının büyük ölçüde genişlediği görülmüştür. Bu durum yeni iktisat sosyolojisinin ortaya çıkmasında politik bir fırsat olarak değerlendirilmiştir (Convert ve Heilbron, 2007: 35). Yeni iktisat sosyolojini ortaya çıkaran entelektüel anlamdaki bu politik fırsat, Parsons teorisinin çöküşü ve bir dereceye kadar, 1970'lerde Marksizmin başarısızlığı olarak yorumlanabilir. Aspers, Dodd ve Anderberg'in belirttiği gibi, Parsons teorisi iktisadi bir nesne olarak görmüştür. Bu teorisinin çöküşü, sosyologların piyasalar alanına yeniden girmesi için meşru bir açılım sağlamıştır (Fligstein, 2015: 304). Görüldüğü gibi 1980'lerden itibaren iktisat sosyolojisinin yeniden ortaya çıkmasının iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi bu yıllarda politik iktisadın yeniden popüler olması, ikincisi ise neoklasik iktisadın artan hegemonyasına karşı tepkilerin ortaya çıkmasıdır. Bu yıllarda bir yandan iktisatçılar ırkçılık, ayrımcılık kolektif hareket ve aileler gibi sosyal olguları çalışırken sosyologlar da iktisadın araştırma alanında çalışmaya başlamışlardır (Kabaş, 2017: 35).

İktisat ve sosyoloji arasındaki bu yeni ilişki, iki disiplinden gelen içgörüyü birleştirmek için birbiriyle bağlantılı ama birbirinden ayrı stratejiler kullanan çeşitli bilim adamları tarafından temsil edilmiştir. Bu gruplar arasında yeni iktisat sosyolojisinin öncülüğünü ise Granovetter yapmıştır (Kalleberg, 1995: 1208). Yeni iktisat sosyolojisi denilince akla ilk gelen isimlerden biri olan Granovetter yeni iktisat sosyoloji yaklaşımının temel özelliklerini şu şekilde belirtmektedir (Granovetter, 1992: 4; Velthuis, 1999: 636).

- ✓ İktisadi eylem, sosyal ilişkiler ağlarına gömülüdür.
- ✓ İktisadi eylem, hem iktisadi hem de iktisadi olmayan hedeflerin takibine yöneliktir.
- ✓ İktisadi kurumlar toplumsal olarak inşa edilir.

Granovetter'in iktisat sosyolojisine ilişkin bu tanımlamalarına farklı isimler tarafından da katkılar yapılmıştır. Yeni iktisat sosyolojisinin gelişimine büyük katkı yapmış olan Swedberg'in (1994) tanımına göre yeni iktisat sosyolojisi iktisadi alanın sosyolojik perspektiften analizi anlamına gelmektedir. İktisadi alan ile belirtilmek istenen kıt kaynakların üretiminin, bölüşümünün, mübadelesinin ve tüketiminin gerçekleştirildiği alandır. Yeni iktisat sosyolojisi 1980'li yılların sonlarından başlayarak hızla etkinliğini artırmış ve yeniden kayda değer bir alt disiplin niteliğine ulaşmıştır. Bu noktada yeni iktisat sosyolojisinin metodolojisinin Veblen geleneğinin kurumsal iktisat yaklaşımıyla önemli benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Buna karşın kurumsal iktisat ile iktisat sosyolojisi literatürü arasındaki diyalog yok denecek kadar azdır. Bu durumun ortaya çıkmasındaki ilk gerekçe kurumsal iktisadın 20. yüzyılda sosyolojinin yükselişi ile zemin yitirmiş olmasıdır. Bu noktada Parsons sosyolojiye alan açmaya çalışırken Veblenci kurumsal iktisadi ikinci planda değerlendirmiş ve ona karşı Weber'ci bir yaklaşımı benimsemiştir. Dolayısıyla Ortodoks iktisat ile sosyoloji arasında 'Robbins-Parsons Uzlaşması' olarak bilinen entelektüel işbölümü konusundaki uzlaşma, kurumsal iktisadın hızla gerilemesine neden olmuştur. Sonuç olarak Kurumsal iktisatçılar, iktisadi alana yönelik sosyolojik perspektiften yaklaşmayı öneren iktisat sosyolojisinden bu gerekçeyle uzak duruyor olabilirler (Velthuis 1999, 641; Swedberg 1991, 257, 270; Yılmaz, 2012: 12).

SONUÇ

İktisadın ve sosyolojinin bilimsel anlamda ortaya çıkması 18.yüzyılı bulmuş olsa da her ikisinin de insanlığın ilk dönemlerinden beri var olduğu söylenebilir. İnsanların sosyal bir varlık olması iktisadi davranışlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İktisat sosyolojisi de bu gerçeklikten yola çıkarak iktisadi hayatın sosyal, siyasal ve kültürel hayattan soyutlanamayacağını belirtmiştir. Dolayısıyla iktisat sosyolojisine göre en ilkel toplumlardan günümüzün postmodern toplumuna kadar iktisadi, sosyal, siyasal ve kültürel olan hep iç içe geçerek günümüze kadar gelmiştir. Çünkü iktisadi davranışların bağlı olduğu sosyal dünyanın karmaşıklığı (belirsizlikler, sosyal ağlar, sosyal ve kültürel normlar, değerler) Neoklasik iktisatçıların ifade ettiği rasyonel hesaplama dayalı, insanı ve toplumu soyutlayıcı iktisadi modellerin gerçekçi ve bütünselci olmadığını göstermektedir.

Özellikle 19. yüzyılda Neoklasik iktisadın bu soyutlamalarına karşı yönetsel tepki Alman Tarihçi Okul'dan gelmiştir. Bu süreçte Neoklasik iktisadın somut olguları açıklayamaması, tarihsel ve karşılaştırmalı yaklaşıma mesafeli olması eleştirilmiştir. Bu noktada Alman Tarihçi Okul iktisadi kalkınmada bölgesel farklılıkların nasıl üstesinden gelinebileceği sorusuyla ilgilenerek iktisadi çalışmaların tarihsel ve kurumsal alanları içermesi gerektiğini de belirterek iktisat sosyolojisinin ilk temellerini atmıştır. Özellikle 1890 ve 1920 yılları arasında Emile Durkheim, Max Weber ve Georg Simmel'in iktisat ve kültür konusundaki çalışmaları klasik iktisat sosyolojisinin zirveye çıktığı yıllar olarak değerlendirilebilir. Fakat iktisat sosyolojisi disiplininin bazı aralıklarla kesintiye uğradığı görülmektedir. Özellikle 1930-1970 yılları arasındaki Robbins ve Parsons Uzlaşması ile önemli bir paradigma değişimi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte soyut iktisadi modeller ortaya konularak iktisadın tarih ve sosyoloji ile olan bağı ciddi bir şekilde zayıflatılarak her iki disiplinin alanları kesin çizgilerle belirlenmiştir. Bu noktada Suç Ekonomisi üzerine çalışan Becker'in iktisadi yaklaşımın tüm insan davranışlarına uygulanabileceği yaklaşımı her şeyin fayda-maliyet hesabına göre ayarlanarak iktisadi rasyonaliteye indirgenebileceği düşüncesinin artmasına neden olmuştur. Buna karşın 1970'lerin sonuna doğru politik konjonktürün de yardımıyla Neoklasik iktisadın hegemonyasına karşı tepkiler öncülüğünü Granovetter'in yaptığı ve iktisadi davranışın sosyal ilişkiler ağlarına gömülü olduğunu ifade eden 'yeni iktisat sosyolojisi' adı altında yeni bir disiplinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu süreçten sonra iktisat ve sosyoloji disiplinleri arasındaki mesafeler biraz daha azalmaya başlamıştır.

Sonuç olarak iktisat ile sosyoloji arasındaki mesafelerin azalması Ortodoks İktisat ile Heterodoks İktisat arasındaki, rasyonel ile irrasyonel arasındaki, para ile mutluluk arasındaki, güçlü bağlar ile zayıf bağlar arasındaki, algılar ile gerçeklik arasındaki, aylıklık ile aşırı para hırsları arasındaki, ifrat ile tefrit arasındaki, kalp ile akıl arasındaki, çizgisel bir dünya ile döngüsel bir dünya arasındaki mesafelerin de azalması anlamına gelerek iktisatta kaybolan ruhu tekrar geriye getirebilir. Aynı zamanda daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir sosyal, iktisadi, kültürel ve siyasal iklimin oluşmasına da katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Adanır, O. (2015) Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış, Baudrillard, Berkes, Mauss ve Ülgener Üzerinden Kuramsal Bir Deneme, Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Akçomak, S. (2008) The Impact of Social Capital on Economic and Social Outcomes, Published by Universitaire Pers Maastricht ISBN 978 90 5278 799 2, Datawyse Maastricht: 1-237.
- Altınöz, Utku (2014), Neoklasik İktisadın Eleştirisi, Post Otistik İktisat, Efil Yayınevi, Genel Yayın No: 208, Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık, 1. Basım, Ankara.
- Arts, W.A. (2004) 'The New Economic Sociology of Market Regulation', A Budding Research Program Tijdschrift voor Economie en Management Vol. XLIX, 2, pp. 239- 270.
- Aspers, P. Darr, A., Kohl, S. (2007) 'An Economic Sociological Look at Economic Anthropology Economic Sociology', *The European Electronic Newsletter*, Volume 9, Number 1, pp. 1-10.

- Baloğlu, F. (2000) 'Rasyonallite ve Ekonomik Sosyoloji', *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı: 26, ss. 217-226.
- Baloğlu, B. (2004) 'İktisadın Sosyal Boyutu', *Sosyoloji Konferansları*, 29, ss. 99-119.
- Baş Dinar G. (2017) 'Yeni İktisat Sosyolojisi Tartışmaları Bağlamında Schumpeter Üzerine Yeniden Düşünmek', ss. 131-155, içinde: *İktisat ve Diğer Bilimler, Derleyenler: Çiğdem Boz, Kaan Ögüt, Ahmet Deniz Bozkurt, İletişim Yayınları: 2504, Araştırma İnceleme Dizisi: 412, 1. Baskı, İstanbul.*
- Baş Dinar, G. (2015) 'İktisadi Sosyolojiden Yeni İktisat Sosyolojisine: İktisat ve Sosyoloji İlişkisinin Değişen Yüzü' *Sosyoekonomi*, Vol. 23 (26), 25-44.
- Baş Dinar, G. (2013) 'Kurum, İçgüdü ve Alışkanlık Kavramları Temelinde Veblen'in Kurumsal Evrim Teorisi', *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 46, Sayı 4, Aralık, ss. 45-65.
- Beckert J., Streeck, W. (2008) 'Economic Sociology and Political Economy: A Programmatic Perspective' *MPIfG Working Paper*, pp. 1-27, ISSN 1864-4333.
- Boratav, K. (2017) *Dünyadan Türkiye'ye İktisattan Siyasete*, Yordam Kitap, 2. Basım, İstanbul.
- Boyer, R. (2007) 'Capitalism Strikes Back: Why and What Consequences for Social Sciences' <https://journals.openedition.org/regulation/2142> (15.08. 2017).
- Buğra A. (2015) *İktisatçılar ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması*, İletişim Yayınları: 283, Araştırma-İnceleme Dizisi: 53, 10. Baskı, İstanbul.
- Buğra, A. (1995) *İktisatçılar ve İnsanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bulutay T. (2015) 'İktisatta Genel Kuramsal Düşünceler ve Karmaşıklık Kuramı', ss.1-46, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/130111/1/816171742.pdf> (21.08.2017).
- Convert, B., Heilbron, J. (2007) 'Where Did the New Economic Sociology Come From?' *Theor Soc*, 36:31-54 DOI 10.1007/s11186-006-9020-y, Published online: Springer Scienc Business Media B.V. (25.05.2017).
- Dobbin, F. (2013) *İktisat Sosyolojisine Karşılaştırmalı ve Tarihsel Yaklaşımlar*, ss. 9-55, içinde: *İktisat Sosyolojisi*, Editörler: Neil J. Smelser, Richard Swedberg, Çeviri Editörü: Esmâ Gültüvin Gür Omay, Sentez Yayıncılık, Sosyal Teori: 12, Ankara.
- Dobbin, F. (2004) Introduction: The Sociology of the Economy, pp. 1-25, <https://ssrn.com/abstract=2412583>: (27.08.2017).
- Eröz, M. (1982) *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Erkan H. (2013) 'Ekonomi Sosyolojisinin Kuramsal Temelleri', ss. 3-32, içinde: *Ekonomi Sosyolojisi*, Editörler: Veysel Bozkurt ve Fatime Güneş, Anadolu Üniversitesi Web Ofset, Eskişehir.
- Fine, B., Milonakis, D. (2014) *İktisat Emperyalizminden Acayip İktisada, İktisat ve Diğer Sosyal Bilimler Arasında Değişen Sınırlar*, Türkçe Söyleyenler: Eren Kırmızıaltın ve Hüsnü Bilir, Heretik Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Fligstein N. (2005) 'The Political and Economic Sociology of International Economic Arrangements', pp. 183- 204, in: *The Handbook of Economic Sociology Second Edition*, Editors, Neil J. Smelser and Richard Swedberg, Russell Sage Foundation Princeton University Press Published by Princeton University Press, New Jersey in the United Kingdom.
- Fligstein N. (2015) 'What Kind of Re-Imagining Does Economic Sociology Need?', 301-316, This paper appears in Patrik Aspers and Nigel Dodd (ed.) *Re-Imagining Economic Sociology*, Oxford, Eng.: Oxford University Press.
- Granovetter, M. (1992) 'Economic Institutions as Social Constructions: A Framework for Analysis', *Acta Sociologica*, 35: 3-11.

- Granovetter, M. S. Swedberg R. (2001) Introduction to the second edition The Sociology of Economic Life, M.S Granovetter and R. Swedberg, Westview Press.
- Granovetter, M. (1985) 'Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness', *American Journal of Sociology*, Volume 91, Issue 3 (Nov.) 481-510.
- Günay G. (2006), 'İktisat Sosyolojisinde Yeni Açılımlar', *Sosyoloji Konferansları*, Sayı 34, ss. 97-107.
- Hass, J. (2007) *Economic Sociology: An Introduction*, Routledge.
- Hodgson, G. M. (2005) 'Prospects for Economic Sociology' Review of Richard Swedberg (ed.) *New Developments in Economic Sociology*, 2 vols, Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar.
- Kabaş, T. (2013) 'İktisat Sosyolojisinin Doğuşu ve Yükselişi' Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 22, Sayı:1, 13-24.
- Kabaş, T. (2017) *İktisat Sosyolojisi*, Akademisyen Yayınevi, Ankara.
- Kalleberg A. L. (1995) 'Sociology and Economics: Crossing the Boundaries' *Social Forces*, Vol. 73, No. 4, pp. 1207-1218.
- Kazgan, G. (2016) *İktisadi Düşünce, Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi, 20. Basım, İstanbul.
- Kızılkaya E. (2017) *İktisat ve İnsan*, Der Yayınları: 0198, İstanbul.
- Laitman, M. (2012) *Yeni Ekonominin Yararları, Küresel Ekonomik Krizlerin Ortak Sorumluluk Yoluyla Çözülmesi*, Alter Yayıncılık, Ankara.
- Mizruchi, M. S. (2007) 'Political Economy and Network Analysis: An Untapped Convergence' *Forthcoming in Sociologica*, 1-30.
- Morrow, V. (1999) 'Conceptualising social capital in relation to the well-being of children and young people: a critical review' The Editorial Board of The Sociological Review Published by Blackwell Publishers, Oxford OX4 1JF, UK and 350 Main Street, Malden, MA 02148, USA, 744-765
- Özatalay, C. (2014) 'Türkiye'de Ekonomi Sosyolojisi: Bilanço ve Perspektifler' *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, ss. 29-72.
- Özatalay, C. (2011) 'Türkiye'de Geri Dönemeyen Ekonomi Sosyolojisi Ya Da Açılmayan Sosyal Bilimler', *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 23. Sayı, ss. 165-182.
- Rodrik, D. (2016) *İktisadı Anlamak, İktisat Neden İşe Yarar, Ne Zaman Yanlış Yapar ve Aradaki Farkı Nasıl Anlayabiliriz*, Çeviren: Can Madenci, Efil Yayınevi, 1. Basım. Ankara.
- Smelser, N. J., Swedberg, R. (2005) 'Introducing Economic Sociology', pp. 3-25, in: *The Handbook of Economic Sociology Second Edition*, Editors, Neil J. Smelser and Richard Swedberg, Russell Sage Foundation Princeton University Press Published by Princeton University Press New Jersey 08540 In the United Kingdom.
- Swedberg, R. (1991) 'Major Traditions of Economic Sociology', *Annual Review of Sociology*, 17, pp. 251-276.
- Smelser N., Swedberg, R. (1994) 'The Sociological Perspective on the Economy' *Nausner & Nausner*, Verlag www.nnv.at, pp. 1-45. (25.07.2017).
- Swedberg R. (2006) 'The Toolkit of Economic Sociology' <http://pascal.iseg.utl.pt/~socius/index.htm> SOCIUS Working Papers No: pp. 1-21. (15.07.2017).

- Swedberg, R. (2003) 'The Classics in Economic Sociology' pp. 1-32, in *Principles of Economic Sociology*. Princeton University Press.
- Szanto Zoltán Social embeddedness of the economy *Revija za sociologiju*, Vol XXVI. (1995) No 3-4: 205-208.
- Talmud, I. (2013) 'Economic sociology', *Sociopedia.isa*, DOI: 10.1177/2056846013121, ISA Editorial Arrangement of *Sociopedia.isa*.
- Trigilia, C. (2002) *Economic Sociology State, Market, and Society in Modern Capitalism*, Blackwell Publishers.
- Trigilia, C. (2004) 'Unbalanced Growth: Why Is Economic Sociology Stronger in Theory Than in Policies?' *Center for European Studies Working Paper Series*, 129, pp. 1-12.
- Velthuis, O. (1999) 'The Changing Relationship between Economic Sociology and Institutional Economics: From Talcott Parsons to Mark Granovetter', *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 58, No. 4, pp. 629-649
- Yılmaz, F. (2009) *Rasyonalite, İktisat Özelinde Bir Tartışma*, Pradigma Yayıncılık İstanbul.
- Yılmaz, F. (2012) 'İktisat, Kurumsal İktisat ve İktisat Sosyolojisi' *Sosyoloji Konferansları*, No: 45 ,ss. 1-17.